

“*Ни рыба ни мясо*” – говорится в русском языке о непутевом человеке. Русские люди предпочитают жидкую и полужидкую пищу, из напитков одним из любимых является кисель («*Щи да каша – пища наша*», «*кисельные реки, молочные берега*»), в то время как абхазцы – твердую пищу и разнообразные напитки. У молдаван есть обычай: при приглашении к столу отвечают «Я не больной», что значит «Давайте, я согласен». Подводя итог, автор делится лингвистическими наблюдениями. В рифмах пословиц содержатся национальные идеи: *капуста – пусто, каша – наша, тесто – место, оладьи – ладно, ни куска – тоска, черствый – честный* [1, с. 39].

Закключение. На примере произведения «Национальные образы мира» Г.Д. Гачева можно проследить специфику языковых картин мира показанных в нем народностей в определенное историческое время, исходя из языкового анализа существующих в языке пословиц, фразеологизмов, коллокаций на примере основных понятий для каждого человека, таких как дом, еда и многих других. Язык вбирает в себя все тонкости культуры, обычаев, традиций целой народности.

1. Гачев, Г.Д. Национальные образы мира. Евразия – комос кочевника, земледельца и горца. / Г.Д. Гачев. – М. : Институт ДИДИК, 1999. – 368 с.

2. Зиновьева, Е.И. Лингвокультурология : от теории к практике. Учебник. / Е.И. Зиновьева – СПб. : СПбГУ; Нестор- История, 2016. – 182 с.

3. Маслова, В.А. Лингвокультурология. Введение: учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры / В.А. Маслова. – 2 -е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2018. – 208 с.

ЛЕКСИКА-СЕМАНТИЧНЫЯ ГРУПЫ АЙКОНІМАЎ ГАРАДОЧЧЫНЫ

К.А. Зайцава

Віцебск, ВДУ імя П.М. Маішэрава

Юбілейны трыццаты Дзень беларускага пісьменства ў 2023 годзе адзначаўся ў г. Гарадку Віцебскай вобласці. Гэта нездарма, бо Гарадоччына – унікальны рэгіён са сваёй гісторыяй, культурай, літаратурнымі сувязямі, а таксама прыродным ландшафтам і геаграфічным становішчам (населены пункт знаходзіцца на памежжы з Расійскай Федэрацыяй). Невялікі горад, што размясціўся на беразе ракі Гараджанка і возера Лугавое ўпершыню ўзгадваецца ў XII стагоддзі. Паселішча і ўсе суседнія населеныя пункты славіліся ганчарным рамяством, прамысловасцю. Вядома, што геаграфічныя назвы з’яўляюцца транслятарамі гістарычных падзей, сацыяльнага жыцця, матэрыяльнай і духоўнай спадчыны чалавека. У дадзенай працы намі зроблена спроба паказаць сувязь вышэй адзначаных акалічнасцей з тапанімічнымі назвамі дадзенага рэгіёна. Актуальнасць працы тлумачыцца недастатковым узроўнем даследаванняў праблем рэгіянальных намінацый, у тым ліку і геаграфічных назваў.

Мэта працы – ахарактарызаваць асаблівасці намінацый сельскіх населеных пунктаў Гарадоцкага раёна паводле лексіка-семантычных класаў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання з’яўляюцца назвы населеных пунктаў Гарадоцкага раёна Віцебскай вобласці. У ходзе аналізу фактычнага матэрыялу выкарыстоўваліся метады лінгвістычнага апісання, элементы статыстычнага, арэальнага.

Вынікі і іх абмеркаванне. Тэрыторыя Віцебшчыны ў тапанімічных адносінах уяўляе сабой неаднародную з’яву, бо рэгіён з-за асаблівасцей становішча і іншых прычын часта аказваўся ў цэнтры складаных і супярэчлівых гістарычных, этнічных і іншых працэсаў. Найбольш прыкметныя адрозненні сёння назіраюцца паміж айканімічнымі сістэмамі паўночнага захаду і ўсходу вобласці. Такое супрацьпастаўленне тлумачыцца шэрагам геаграфічных, гістарычных і палітычных

фактараў. У айканіміі кожнага рэгіёна асаблівае месца займаюць назвы, якія характарызуюць розныя тыпы паселішчаў. Такія айконімы вельмі цікавыя для даследчыка: яны нясуць у сабе важную інфармацыю аб эканамічнай, палітычнай, ваеннай гісторыі народа, яго культуры і інш. Але незаўсёды лёгка можна вызначыць аснову, што ў ляжыць у назве таго ці іншага тапоніма. Як слухна заўважае В. Жучкевіч, што з развіццём культуры і змяненнем ладу жыцця ўзнікаюць новыя словы і знікаюць старыя; без глыбокага вывучэння лексікі немагчыма дакладна ўстанавіць паходжанне геаграфічнай назвы [2, с. 4].

У выніку даследавання айконімаў Гарадоцкага раёна намі былі выдзелены наступныя семантычныя групы: а) айконімы адапелятыўнага паходжання, б) айконімы адантрапанімнага паходжання, в) айконімы адгідронімнага паходжання.

Айконімы першай семантычнай групы найбольш пашыраныя на даследаванай тэрыторыі, яны ўзніклі на базе слоў, якія ўзыходзяць да розных груп апелятыўнай лексікі (рэльеф, асаблівасці мясцовасці, яе форму, колер і г.д.): *Беразнякі, Вузкае, Гарадок, Каменка, Ноўка, Прудок, Пушча, Слабада, Смолькі, Студзёнкi, Слабодка, Табачнікі, Хмельнік і г.д.*

Назвы населеных пунктаў *Заазер'е, Забарок, Забор'е, Загуззе, Зарэчча, Залучча* указваюць на іх размяшчэнне адносна другога аб'екта. Прыстаўка за- указвае на размяшчэнне населенага пункта за нейкім аб'ектам (возера, бор, рака і г.д.). Семантыка такіх найменняў з'яўляецца празрыстай. Колькасць такіх намінацый дасягае 6%.

Сярод адапелятыўнай групы назваў на тэрыторыі Гарадоцкага раёна пераважаюць назвы з атрыбутыўнымі кампанентамі *вялікі – малы*. У большасці выпадкаў назвы з дадзенымі кампанентамі характарызуюцца наяўнасцю парных (апазіцыйных) адносін: *Вялікія Стайкі – Малыя Стайкі, Вялікае Кашо – Малое Кашо, Вялікае Лосвіда – Малое Лосвіда, Вялікае Цешалава – Малое Цешалава. Новы Болецк – Стары Болецк і г.д.*

Тапанімічныя дадзеныя ў многіх выпадках даюць уяўленне аб распаўсюджванні розных раслінных фармацый, відаў флоры, адлюстроўваюць намінацыі розных відаў жывёл на тэрыторыі Гарадоцкага раёна. У выніку аналізу тапанімічных адзінак намі было вылучана 30 айконімаў, матываваных назвамі флоры і фаўны. Выступаючы ў якасці важнага прыроднага арыенціра, а таксама з'яўляючыся адной з ключавых крыніц існавання насельніцтва, фларыстычная і фаўністычная інфармацыя пэўнай тэрыторыі знайшла адлюстраванне ў тапаніміі многіх рэгіёнаў, у тым ліку і Гарадоччыны: *Альхавец, Арэхавае, Баркі, Беразнякі, Дуброва, Дуброўкі, Кляноўка, Лугаўскія, Пушча, Смароднік, Табачнікі, Чаромха, Хмельнік і г.д.*

Некаторыя айконімы, утвораныя ад дахрысціянскіх імёнаў, звязаны з назвамі фаўны: *Акуні, Быкі, Бычыха, Волкава, Жукава, Зайкава, Казлова, Казловічы, Кошкіна, Камары, Мядзведзева, Пугачы. Ракава, Хамякова, Шпакі, Шпакова і г.д.*

Другую групу айконімаў складаюць намінацыі, матываваныя антрапонімамі і этнонімамі. Дадазеныя найменні з'яўляюцца ў большасці сваёй найбольш познімі па часе ўзнікнення ў параўнанні з іншымі групамі тапонімаў.

Па дадзеных У.М. Генкіна, антрапаасновы ў геаграфічных намінацыях сталі пашырацца ў XIV – XVII стст., калі “ключавым фактарам намінацыі становіцца чалавек” [1, с. 166]. Намінацыі адантрапанімнага паходжання маглі абазначаць прыналежнасць населенага пункта канкрэтнай асобе ці ўказвалі на таго чалавека, які першым размясціўся на гэтай тэрыторыі. Айконіменная сістэма Гарадоччыны адрозніваецца вялікай колькасцю адзінак, утвораных ад антрапонімаў, і налічвае 17% ад агульнай колькасці онімаў.

Каля 12% адыменных тапонімаў Гарадоцкага раёна аформлены пры дапамозе фармантаў *-ова, -ева, -ёва, -ава, -іна, -ына*, што ўказвае на прыналежнасць населенага пункта яго ўладальніку *Аляксеева, Андрэенкі, Антонаўцы, Антоненкі, Аўдзееўкі,*

Аскерына, Баброва, Барысенкі, Бычыха, Васькіна, Ваўкова, Жукава, Зайкава, Канавалава, Кошкіна, Краўцова, Кузьміно, Лукашова, Маісеева, Маісеенкі, Марозава, Марчанкі, Мядзведзева, Осіпава, Пазнякова, Раманава, Саўчанкі, Севасцеенкі, Тарасава, Філімонава, Фралова, Юрава, Янава і інш. На Віцебшчыне гэты паказчык дасягае 21% [1, с. 167]. Групу адантрапанічных айконімаў Гарадоччыны складаюць назвы, што ўзыходзяць у большасці да кананічных уласных імёнаў і іх варыянтаў Аляксей, Васіль, Маісей, Міхаіл, Пётр, Раман, Юрый і г.д.; славянскіх і дахрысціянскіх імёнаў Ждан, Пазняк; Бабёр, Бык, Воўк, Жук, Заяц, Мароз, Мядзведзь; этнонімаў ліцвін, немец; а таксама ад назваў асоб па прафесіі, роду дзейнасці: каваль, канавал, кравец, дудар і інш.

Трэцюю нешматлікую семантычную групу айконімаў складаюць намінацыі, асновы якіх узыходзяць да назваў водных аб'ектаў (каля 5%). На тэрыторыі Беларускага Паазер'я налічваецца вялікая колькасць водных аб'ектаў, якія адлюстроўваюцца ў айконімах. Утвараюцца такія намінацыі альбо пры дапамозе фарманта, альбо лексіка-семантычным спосабам, пры якім гідронім без структурных змяненняў выкарыстоўваецца ў якасці назвы населенага пункта. На даследаванай тэрыторыі водныя айконімы прадстаўлены наступнымі прыкладамі: *в. Белае* ← *воз. Белае*, *в. Верына* ← *воз. Верына*, *в. Вымна* ← *воз. Вымна*, *г.п. Езярышча* ← *воз. Езярышча*, *г.п. Обаль* ← *р. Обаль* і г.д.

Заклучэнне. Такім чынам, назвы населеных пунктаў з'яўляюцца транслятарамі гістарычных падзей, сацыяльнага жыцця, матэрыяльнай і духоўнай спадчыны чалавека. Аналізуючы лексіка-семантычныя асаблівасці айканімічнай сістэмы Гарадоцкага рэгіёна, можна сцвярджаць, што асноўным спосабам матывавання намінацый з'яўляюцца апелятывы, якія ўказваюць на сувязь з характарам мясцовасці, ландшафту, сувязь з жывёльным і раслінным светам. Адантрапанічныя айконімы Гарадоцкага раёна вылучаюцца разнастайнымі словаўтваральнымі асновамі, якія ўключаюць у свой склад як кананічныя, так і старажытнаславянскія імёны, этнонімы, мянушкі. Пераважная большасць адгідронічных айконімаў утворана ад назваў азёр.

1. Генкин, В.М. Третий этап формирования топонимии Витебщины / В.М. Генкин // Наука – образованию, производству, экономике : материалы 74-й Региональной научно-практической конференции преподавателей, научных сотрудников и аспирантов, Витебск, 18 февраля 2022 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: Е.Я. Аршанский (гл. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2022. – С. 166 – 167. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/31537> (дата обращения: 28.01.2024).

2. Жучкевич, В.А. Краткий топонимический словарь Белоруссии / В.А. Жучкевич. – Мн., 1974. – 254 с.

НЕАЛАГІЗМЫ, ЗВ'ЯЗАНЫЯ СА СФЕРАЙ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ, У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

В.Э. Зіманскі

Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Лексіка з'яўляецца самай дынамічнай часткай любой мовы, а найбольш яркім сведчаннем развіцця мовы з'яўляецца яе здольнасць узбагачаць свой слоўнік склад новымі адзінкамі. Як сцвярджаюць даследчыкі, “3–4 месяцы даюць звыш чатырох тысяч новаўтварэнняў кожны год” [1, с. 36].

XXI стагоддзе называюць стагоддзем неалагізмаў. Для таго, каб заставацца чалавекам, які адпавядае часу, каб не адставаць ад развіцця цывілізацыі, разумець мову сродкаў масавай інфармацыі, неабходна знаёміцца з новымі словамі, якія пастаянна з'яўляюцца ў мове, дэманструючы тым самым яе невычэрпныя магчымасці [2, 3]. У наш час, у перыяд імклівага развіцця навукі і тэхнікі, пашырэння міжкультурных кантактаў, значных сацыяльна-палітычных пераўтварэнняў, шырокае ўкараненне інфармацыйных тэхналогій у розныя сферы чалавечай дзейнасці прывяло да актыўнага